

Historik och juridiskt utlåtande öfver Hornborgasjöns sänkning.

Lemchen, Axel Wilhelm,

2 C Br. Hornborgasjön

National Library
of Sweden

*Allt arb.
Sjösänkan
Poy
o*

HISTORIK
OCH
JURIDISKT UTLÅTANDE
ÖFVER
HORNBOGASJÖNS SÄNKNING

AF

A. WILH. LEMCHEN,
VICE HÄRADSHÖFDING.

SKARA 1896.
PETTERSONSKA BOKTRYCKERIET.

*Till Direktionen för Hornborga
Sjösänkings-Aktiebolag.*

Anmodad att genomgå Hornborga Sjösänkings-Aktiebolags handlingar samt afgifva yttrande rörande bolagets rättsliga ställning och lagliga rättigheter, får jag med stöd af nämnda vidlyftiga handlingar meddela hufvuddragen, af hvad jag dervid inhämtat och de resultat, till hvilka jag uti angifna hänseenden kommit, hvarvid jag anser mig först böra enligt handlingarnes upplysningar lemna en framställning af ifrågavarande vattenområdes beskaffenhet och de kända företagen för dess sänkning.

Hornborgasjön, i äldre handlingar omtalad under namnet Lunden, skall enligt sakkunnigas utlåtanden och de i sänkingsföretagen intresserades uppgifter hafva en högsta längd af 1 gammal mil, högsta bredd af $\frac{3}{8}$ mil och medelbredd af $\frac{1}{4}$ mil samt ett ytinnehåll af $\frac{1}{4}$ kvadratmil, allt ungefärligen beräknadt.

Dess flod och vattensamlingsområde omfattar — jemte det sjön i vester närmast angränsande området — vidsträckt trakter till långt afstånd från sjön i sydvest, söder, öster och norr om sjön. Detta område, som lär utgöra cirka 5 kvadratmil, upptager till större eller mindre delar bergen Billingen med dess förlängning, Brunnhemsberget, Mösseberg, Alleberg, Gerums- och Hvarfsbergen, Plantaberget och Borgundaberget — alla dessa utom vissa delar af Billingen och Brunnhemsberget skoglösa öfvergångsberg — samt består för öfrigt till största delen af skoglösa, uppodlade och afdikade slättrakter utan sjöar men med åtskilliga mad- och mossmarker, af hvilka dock stora områden under senare åren varit föremål för afdikningsföretag. Endast norr om Hornborgasjön och vester om Billingen finnes i Valle härads ett nät af sjöar. Genom flere år, bland hvilka de förnämsta äro de från Valle härads sjöar kommande Härlings-torpsån, Ökulls—Tranumsån och Ädebäcken samt Hornborgaån

med källor ända in i Slöta socken och Bjurumsån från Vilske-Klefva och Gökheims socknar samt en mängd bäckar, rännilar och ett nät af diken, kommer det vattentillflöde, som genom nederbörd eller från källsprång under jordytan samlar sig på nämnda flod- och vattensamlingsområde, till den del det icke under sitt qvarstannande å området uppsuges i jorden eller genom afdunstning bortgår i luften, att så småningom tillföras Hornborgasjön. Till följd af vattensamlingsområdets storlek, 20 gånger större än sjön, blifver vattentillflödet derifrån till sjön betydligt; och då bergen äro skoglösa med branta sluttningar samt områdets lågland till största delen är uppodladt, hvarigenom vattnet hastigt afföres, så kommer i synnerhet vid snösmältning eller betydligare nederbörd vattenmassan att tillföras sjön i stora vattenfloder. I den mån afdikning af mossarne egt rum, kommer ock vattnet från dem att liksom från de odlade fälten hastigare afföras till sjön och öka floden. Endast i sjöarna i Valle härad varder någon del af vattenflödet uppsamladt och sålunda vattentillflödet till Hornborgasjön från dessa sjöar och deras tillopp i någon mån regleradt till jemnare floden.

Hornborgasjöns enda aflopp är ån Flian, som utfaller ur sjön på dennas vestra strand samt efter cirka 35,000 å 36,000 meters lopp vid Skofteby inflyter i Lidan. Åns utlopp ur sjön, det s. k. Oset, har vid de företagna undersökningarne funnits ega ett alltför ringa djup och bredd för att vara enda afloppet för en så stor sjö samt dessutom uppgrundadt och igenvuxet af vass och gräs. I synnerhet uti dess öfre lopp närmast sjön mellan denna och Forssens fall har Fliaån ett synnerligen krokigt och slingrande lopp, ringa lutning — enligt Åstrands utlåtande 1842 från sjön till början af fallet vid Forssen endast 1,2 fot — samt alltför ringa djup och bredd för att snabbt kunna afleda stora vattenmängder, hvarjemte talrika berg- och sten- grund, uppgrundningar af jord samt andra hinder för vattenafloppet påträffats. Vid Forssen har uti ån varit ett fall af 1,7 fot, der en qvarn drifvits. Äfven nedanför Forssen finnas åtskilliga grund, uppslamningar samt berg och många vattenfall, vid hvilka blifvit anlagda en mängd qvarnar och andra verk, närmast nedanför Forssen vid Broke ett vattenfall med 4,5 fots höjd med Broke qvarn och Ågårdens såg, der nedanför tvenne fall vid Herrtorp, det öfra, vid hvilket Herrtorps qvarn förut legat, 7 fot, och det nedra 5 fot, samt nedanför Herrtorp flera fall vid Svansvik, Marum med flera ställen med talrika verk — deribland 1869 enligt Öfverstelöjtnant Grafströms utlåtande 90 par qvarnstenar.

Hornborgasjöns vidd, närmare bestämd, vid vanligt medelvattenstånd har uppgått före de stora sänkningarne på 1840- och 1850-talet — enligt Bergmästare Zweigbergks uppgift — till cirka 6800 tunnland, och före sänkningen på 1870-talet till cirka 5600 tunnland, dess botten med sakta sluttning från stränderna är af ringa djup, beräknadt före förstnämnda sänkning utgöra högst 6 till 8 fot och endast på få punkter till större djup under medelvattenytan, samt före sista sänkingsföretaget cirka 4 till 7 fot på några ställen vid östra sidan såsom Ingatorps-, Hornborga- och Broddebtorpsvikarne 8 fot under det vid då skedd undersökning befintliga vattenståndet, som skulle vara ungefär lika med medelvattenytan. Sjöns stränder äro låga, långsluttande, endast sakta höjande sig från sjön. De vid sjön liggande jordegor hafva därför ock utgjorts af sankna mader eller mossmarker till betydlig vidd.

Till följd af Fliaåns i dess öfre lopp alltför ringa djup, bredd och lutning samt de många hindren i ån för vattnets aflopp saknar detta sjöns enda aflopp kapacitet att tillräckligt fort afföra de stora vattenmängder, som vid flottid i hastiga och stora flöden strömma samman i sjön och, då de icke med sjöns låga stränder kunna till någon betydligare del hållas inom sjöns vanliga gränser, hastigt stiga öfver sjöstränderna och öfversvämma stora vidder af de kringliggande låga markerna. Enligt af hvad strandegarne uti många yttranden och af sakkunniga vid flera undersökningar rörande sjöns sänkning konstaterats hafva dessa flöden och öfversvämningar föranlett, *att* å uppodlade marker växande säd skadats och fältens bruk förhindrats; *att* stora ängs- och madsträckor icke kunnat odlas samt höets skördande och bergning eller betningen omöjliggjorts och gräs och hö skadats; *att* genom den med de häftiga flödena dithörda eller från stränder och de öfversvämmade fälten nedsköljda jord och slamm sjön under tidernas lopp alltmer igengrundats samt till följd af sitt ringa djup alltmer igenväxer; *att* genom sjöns deraf minskade djup samt då flödena i stället för att minskas snarare till följd af afdiknings-, sjösänkings- eller andra vattenafledningsföretag inom sjöns vattentillflödesområde tilltagit har tendens visat sig till ökade öfversvämningar; *att* under långa tider till följd af tilltagande öfversvämningar sjöns område utvidgat sig och utskurit eller fördränkt icke obetydliga områden af kringliggande marker samt strändernas sankhet tilltagit; *att* sålunda enligt flera uppgifter sjön skall hafva ansenligt stigit och stora egor gått förlorade, efter hvad särskildt omförmäles. å Trästena säteris och Stenums bys mader, der under en half mansålder före 1842 sjön skall hafva inkräktat intill

150 alnars bredd, och å den förra egendomens marker söder om Flians utlopp sjön 1802 skall hafva varit till och med 300 alnar högre upp än den 1692 enligt en då upprättad karta lär hafva gått, äfvensom å Sätuna bys jord, af hvilken sjön enligt beskrifning till 1781 års karta skall hafva bortfrätt betydliga trakter.

För att undanrödja tilltagandet af sådana olägenheter och i förhoppning att kunna minska vattenståndet i sjön så, att de förut odlade fälten befriades från dem besvärande vattenflöden från sjön, de förutvarande moderna skulle kunna odlas, mossmarkerna vid eller längre bort från sjön inom dess vattenområde kunna till sjön vinna aflopp och afdikas, hvarefter de kunde blifva tjänliga till skogväxt och torftäkt eller möjligen till odlings- och betesmark, äfvensom för att vinna sjöns botten helt eller delvis till odling eller gräsmark hafva tankar flere gånger väckts på åtgärder till sänkning af sjöns vattenstånd.

Frågan om sänkning af vattenståndet i Hornborgasjön har, såvidt de mig tillgängliga handlingar visa, första gången framträdt 1802, då med föranledande af Lars G. Gyllenhaals m. fl. possessionaters anmälan om nödvändigheten att öppna nytt utlopp ur sjön för att till förekommande af den skada, sjöns dåvarande höjd tillfogade närbelägna ängar och egor, åstadkomma sänkning af vattenståndet, Konungens befallningshafvande i länet genom kungörelse kallat de jordegare en sådan anstalt kunde angå till sammanträde på Dagsnäs den 1 September. Vid det sammanträde, som då hölls, har enhälligt mellan de närvarande öfverenskommit om gräfning af en kanal från sjön söder om Flians dåvarande utlopp till ån, af beskaffenhet, som uti ett af Hofintendenten Tham framställt förslag angåfves, och med bestämmelse, att uti kostnaden skulle efter hemmantal deltaga de fastigheter om tillhoppa 95 hela mantal, som enligt en vid sammanträdet uppgjord förteckning kunde vänta nytta af företaget, äfvensom de flera, som sedermera kunde utrönas af företaget hafva lika fördel, dock att vissa af dessa hemman tillsammans 38 mantal med mindre gagn af arbetet skulle deltaga endast till $\frac{1}{3}$ af sitt hemmantal; och skulle såväl de innehafvare till sagda 95 mantal, hvilka vid sammanträdet icke vore närvarande som äfven de jordinnehafvare, hvilkas fördel af företaget först senare utröntes, underrättas om företaget för att "efter skyldighet dertill bidraga". Följande sommar lär ock på grund af då ingången förening mellan innehafvarne af samma 95 hemman, om hvilken förenings innehåll dock närmare upplysningar icke i handlingarne lemnas, hafva företagits en strömmrensning i Flían, dervid upprensning skett såväl i ån vid Forssen som mellan

denna och sjön och i åmynningen samt en mängd större stenar i stora ågrenen vid Forssen sprängts och borttagits och rättningar i ån ofvanför skett, genom hvilka arbeten, efter hvad man närmaste tiden efter åtgärderna tyckt sig märka, skulle vunnits mera fritt och öppet vattenaflopp, vattnets undanrinnande med mera strid och rask fart än förut samt märkbar minskning af vattenståndet i sjön till och med så, att hö kunnat bergas der fordom stått vatten.

Huruvida dessa rensningar lemnats alldeles orubbade har jag icke kunnat utröna. Forssens qvarn, som efter att hafva haft sitt gamla läge uti den upprensade ågrenen blifvit af dess egare förflyttad till en annan gren, har efter nämnda rensnings företagande blifvit till den upprensade ågrenen återflyttad, och möjligen hafva några dämningar för qvarnen sedermera skett uti denna gren. År 1826 har dock en der verkställd stenfyllning blifvit af nedanliggande qvarnegare borttagen såsom varande dem till men. De rättgångar, som af qvarnegarne med anledning af dessa rensningsarbeten blifvit anställda dels 1804 och dels 1826, hafva icke föranledt till föreskrifter af domstol om återställande af åns lopp i dess förra skick.

De vidare åtgärder, det år 1802 bildade s. k. Strömrensningsbolag afsett för sjöns sänkning genom upptagande af kanal, synes icke hafva blifvit genomförda; och enligt Excellensen Gyllenhaals uppgifter lär detta företag icke hafva ledt till åsyftadt mål att förebygga olägenheterna af de stora vattenflödena i sjön. Förslag om vidare sjösänkning har, till följd af saknad stöd i författningarne, måst förfalla.

Något nytt sjösänkingsföretag kan derefter icke af handlingarna utrönas hafva varit bragt å bane förrän år 1842. Efter af Konungens Befallningshafvande infordrade uppgifter på de större odlings- eller vattenafledningsföretag inom länet, som påkallade allmän uppmärksamhet eller understöd af Staten, samt med anledning deraf från kronofogdarne i de sjön angränsande härad inkomna anmälningar och från enskilda strandegare gjorda framställningar om behovet och gagnet af Hornborgasjöns sänkning, har Konungens Befallningshafvande föranstaltat om undersökning af Kaptenen N. Åstrand och kallat innehafvarne af jord, som af sjöns vattenstånd vore beroende, att sjelfva eller genom ombud, utsedde på sockenstämmor, som Konungens Befallningshafvande låtit för sådant val föranstalta, inför Konungens Befallningshafvande sammanträda för att höras om nytt vattedafledningsföretag och derom träffa förening. Vid detta sammanträde hafva de närvarande jordegare och de på sockenstämmor utsedda ombuden för de öfriga förenat sig om att gemensamt

inlösa och utrifva Forssens qvarn med dambyggnader, upprensa ån samt från ett ställe på sjöstranden söder om Oset, der sjön hade tillräckligt djup och fast botten, till en angifven punkt vid ån gräva en ny afloppskanal. För vidtagande af nödiga åtgärder till verkställighet af det öfverenskomna företaget förordnades om tillsättande af en direktion.

För den sålunda bildade föreningen, kallad Hornborga Sjösenkningsbolag, har denna direktion, i hvilken Excellensen Gyllenhaal var ordförande och den ledande kraften, derefter fullföljt företaget. Sedan Konungens Befallningshafvandes förordnande erhållits för Förste Landtmätaren Friberger att verkställa den undersökning samt vidtaga alla de öfriga åtgärder för behandlingen af detta sänkingsföretag, hvilka uti frågor af sådan beskaffenhet föreskrifvas i Kongl. Förordningen den 20 Januari 1824, har denne med godemän den 5 Juli 1842 hållit undersökning och sammanträde, dervid utrifning af Forssens qvarn eller anläggning af vattenledning, hvarigenom qvarnen skulle betagas dess vattentillgång, funnits för företaget nödvändig och qvarnen jemte deraf utgående onera, hvilka för framtiden skulle af hemmanet Forssen utgöras, åsatts en lösesumma af 1,200 riksdaler banko samt till direktionen öfverlemnats att med styrelsen öfver Kongl. Veterinärinrättningen i Skara och Peter Tranberg, såsom egare till qvarnen, öfverenskomma om villkoren för löseskillingens erläggande och qvarnverkens rifning. Qvarnens raserande på sålunda bestämda villkor och åns rensning från sten, grund och andra hinder för vattnets lopp vid Forssen och mellan denna och Hornborgasjön har, utan hinder af de mot företaget anmälda protester af egare till vattenverk i Flian nedanför Forssen eller andra, medgifvits, dock med föreskrift *dels* att sjelfva bottnen af strömfåran vid Forssen icke finge fördjupas och *dels* att efter rensningens verkställande vattnet i Flian alla tider af året skulle hafva fritt och obehindradt lopp. Yrkande rörande föreskrift om inrättande af dambyggnad med flodlucka för reglering af vattenståndet till förmån för gräsväxten har afslagits, hvaremot — möjligen till följd af invändning af egarne till ängarne närmast åns utlopp mot afledning, till men för gräsväxten å dessa, af sjöns vatten på annat ställe — frågan om upptagande af ny afloppskanal från sjön icke vunnit gillande.

Genom enhälligt beslut af de närvarande intressenterna bestämdes att alla omkostnader för sänkingsföretaget skulle utgöras i mån af hvars och ens innehavande af sådan egorymd ofvanför Forssen, som hösten året förut varit af sjön öfversvämmad. Den egorymd, för hvilken delaktighet i företaget

enligt den bestämda grunden skulle ega rum, har vid ny för-
rättning hösten 1842 af Landtmätare Mellbin med godemän
blifvit bestämd, uppmätt och å byarnes och hemmanens kartor
utmärkt samt till arealen för hvarje hemman angifven uti sär-
skild beskrifning, enligt hvilken denna jord skulle tillhopa ut-
göra cirka 2600 tunnland.

Sedan anställd rättegång rörande skyldighet för sjösänk-
ningsbolaget till reglering af vattenståndet genom en dambygg-
nad i enlighet med derom vid sammanträdet och undersöknings-
förrättningarne 1842 framställda yrkanden blifvit nedlagd och
yrkandena om sådan dambyggnad frånträdda, samt behöfliga
besigtningar och undersökningar rörande sänkningsföretaget egt
rum äfvensom ytterligare utlåtanden jemte arbetsplaner med
kostnadsförslag lemnats af Byggmästaren vid Göta kanal Ryde-
berg och Bergmästaren Zweigbergk, har direktionen till utfö-
rande af företaget först enligt öfverenskommelse, som vid dess
sammanträde den 4 September 1847 afslutats, hösten 1847 till-
trädt qvarnen mot förut stadgade löseskilling, som vederbör-
ligen guldits till Kongl. Veterinärinrättningen i Skara såsom
egare till $\frac{3}{4}$ och Peter Tranbergs sterbhusdelegare, som egt
återstående $\frac{1}{4}$ af qvarnen, — se verifikationerna N:o 5, 7 och
8. — Å de respektive andelarne hafva derefter veterinärinrätt-
ningens direktion och egarne till Tranbergska $\frac{1}{4}$ -delen 1849 ut-
färdat särskilda salubref med öfverlåtelse af alla tillhörigheter
och rättigheter.

Efter det qvarnen utrifvits har rensningsarbetet i Maj 1848
påbörjats samt efter flera uppehåll under år 1852 afslutats.

I enlighet med Bergmästaren Zweigkerkgs arbetsplan och
under hans ledning skall dervid genom sprängning och gräf-
ning utaf berghällar, stenar och jord i båda ågrenarne vid
Forssen, fallet der hafva borttagits och åbotnen sänkts samt
åns grenar der rätats och till jemn bredd delvis utvidgats, hvarjemte
en förbindelsekanal mellan ågrenarne upprensats till större djup
och grund och stenar i ån strax nedanför Forssen borttagits.
Mellan Forssen och sjön har *dels* vid grundet vid den s. k. Gris-
holmen nytt lopp beredts för ån genom upptagande af en 200
fot lång kanal öfver ängen vid sidan af ån, *dels* vid grundet
å Westtomtens äng midt för Spalm i norra åkanten gräfts en
25 alnar lång afloppskanal och *dels* norra åkanten vid Törn-
holmen utgräfts och fördjupats samt *dels* genom upptagande af
en omkring 300 fot lång kanal från sjön till ån öfver Borängen,
der långt förut skall hafva funnits ett denna tid igenvuxet dike,
öppnats nytt aflopp för ån ur sjön. Några mindre upprensning-
gar af grund och andra hinder för vattenloppet torde jemväl

på flera andra ställen mellan Forssen och sjön hafva skett. För den för kanalgräfningarne och åns utvidgning erforderliga jord samt intrång af företaget har enligt flere verificationer ersättning öfverenskommit med jordegarna och till dem guldits.

Vid ombyggning af bron vid Broke har genom öfverenskommelse med brobyggnadsdirektionen år 1853 på sänkningsbolagets och brohållningsskyldiges gemensamma bekostnad verkstälts upprensning af stenar, jord och andra hinder för vattnets lopp under brohvalfven samt genom bortgräfvande af en udde ofvanför bron ån der rätats; och vid anläggning af såg vid Brokefallet har direktionen genomdrifvit en förening, hvarigenom åtgärder vid fördämningarne vid Broke föreskrifvits till förebyggande af större skada än förut för sänkningsintressenternas egor.

Kostnaderna för detta sjösänkingsföretag hafva gäldats genom bidrag af jordinnehafvarne enligt den vid sammanträdet den 7 Mars 1842 antagna grund och den bestämning af den jord, för hvilken delaktighet i företaget skulle innehafvarne åligga, som af kommissionslandtmätare Mellbin samma år verkstälts med de vid ny förrättning för reviderande af bestämmingen — år 1848 — förordade och af direktionen antagna mindre jemkningar. Efter dessa grunder och bestämningar hafva kostnaderna, fördelade på ett flertal år, blifvit på jordinnehafvarne utdebiterade och åtminstone till största delen uttagna trots de protester mot delaktighet, som af flere jordegare afgifvits.

De till väsentlig del efter jordegarnes egna uppgifter verkställda bestämningar af den i företaget deltagande jorden hafva senare visat sig mindre rigtiga, och ganska mycken jord, som enligt den antagna grunden jemväl dervid bort tagas i beräkning, vara utesluten, hvarförutom det efter de noggrannare undersökningarne och under företagets fullföljande blifvit uppenbart, att sänkningsföretaget icke ensamt gagnade den jord, som hösten 1841 varit af sjöns vatten öfversvämmad utan dessutom utöfvade välgörande inflytande på andra egor och deribland vidsträckta trakter till flere tusen tunnlands vidd, som på närmare eller längre afstånd gränsade intill sjön, deraf största arealen sydvest från Stora Bjurum i Hångers och Mårby socknar. Men då något yrkande om delaktighet i företaget för andra områden icke vid förrättningen framstälts samt förrättningsmännens utlåtande lemnats oklandradt, har sedermera anspråk på deltagande i kostnaderna mot dessa markers innehafvare för de markerna ansetts icke kunna genomdrifvas och därför icke gjorts gällande. Fråga om bidrag till företaget från egarne till de nedanför Forssen liggande vattenverken, enär de af åns

rensning skulle vinna fördel, hvarom framställning till dem skett, har af dem afvisats med förklaring, att de icke kunnat finna sådant gagn.

Statsanslag till företaget af allmänna medel, derom tanke varit, har icke kunnat erhållas.

Förutom detta företag har i början på 1850-talet af byamännen i Skrelunda enskildt utförts en upprensning af Fliaån från Broke bro till den s. k. Höbron midt emot Selagården, dervid åtskilliga stengrund och andra hinder för vattnets framrinnande lära hafva borttagits, hvilket arbete vitsordats vara verkställt med utmärkt omsorg och tjena till stor nytta för vattnets hastigare lopp i ån ända uppåt Stenums mader.

Enligt hvad vid senare undersökningar för sjöns tappning upplysts, skall genom ofvan beskrifna företag vunnits en sänkning af sjöns yta af omkring 2 fot och dermed ernåtts, att de vid norra delen af sjön belägna, af sjöns vattenstånd förut besvärade fälten blifvit odlingsbara, hvaremot de lägre maderna vid öfriga stränder, som ej blifvit så torrlagda, att de kunde odlas, genom minskning af de för gräsväxten å dem gäneliga vattenflöden, snarare efter företaget försämrats.

Efter samma sjösänkings utförande har i enlighet med ett af Löjtnanten J. Westman upprättadt förslag år 1855—1860 verkstälts utdikning af mossar tillhörande Bjurum, Dagsnäs och Höryda med areal af något öfver 2000 tunnland, deraf dock endast omkring $\frac{1}{3}$ odlats och äfven till den delen fortfarande varit lidande af Hornborgasjöns högvattenstånd.

Redan under 1840- och 1850-talen har fråga förevarit om mera omfattande sjösänkning än den, som då kom till utförande. Uti det utlåtande Kaptenen N. Åstrand 1842 afgaf, förordar han, att efter inlösande af Broke qvarn och utrifvande af fallet derstädes med begagnande af den derigenom beredda lutning af 8,85 fot under sjöns vattenstånd söka genomföra en mera omfattande sänkning genom upprensning af ån samt öppnande af nytt kortare aflopp genom kanal mellan Forssen och sjön, hvilket förslag dock såsom alltför kostsamt, då icke antogs. Efter det intressenter år 1851 ånyo väckt frågan om sådan vidsträcktare sänkning, som detta förslag afsåge, har efter ny undersökning och förslag af bemälde Westman frågan om ny vidsträcktare sänkning enligt detta förslag blifvit vid ett sammanträde inför Konungens Befallningshafvande den 4 Augusti 1852 för delegarne i sjösänkingsbolaget framställd, men till följd af ett flertals protester emot allt vidare deltagande i sjösänkingsarbetet, det ansetts vara utan ändamål att ifrågasätta vidare åtgärder i detta hänseende än genomförande af de redan beslutade.

Angelägenheten af sjöns vidare sänkning gjorde sig emellertid åter gällande på 1860-talet, då, efter teckning 1866 bland jordegare vid sjön af bidrag till bestridande af undersökningskostnaderna, verkställandet af nya undersökningar och upprättandet af förslag rörande sjösänkningen anförtroddes Majoren i väg- och vettenbyggnadskåren A. Grafström samt, sedan betänkandet med förslag och kostnadsberäkning hösten 1869 af denne afgifvits, vid sammanträde inför Konungens Befallningshafvande den 29 Juli 1870 med de jordegare, som kunde hafva intresse af företaget valdes kommitterade för bildande af bolag till företagets genomförande. På anmodan af dessa kommitterade lät Grafström efter förnyade undersökningar afgifva nytt utlåtande i Mars 1871 med flera alternativa förslag, hvilket enligt alternativet Litt. E. blifvit af intressenterna godkänt.

Detta vid förarbetena för åstadkommande af sänkingsbolag åsyftade förslag för sjösänkningen har afsett sjöns sänkning genom beredande af nytt och sänkt aflopp för sjöns vatten medelst en kanal, utgående från sjön söder om förutvarande åmynningarne öfver maderna och utfallande i ån strax nedanför Forssens förut sänkta vattenfall, samt kanalisering af ån från detta kanalens utlopp i ån till Herrtorp och borttagande af vattenfall vid Broke och Herrtorp. Efter dervarande verks inlösen skulle med begagnande af hela fallhöjden från sjön intill 3,4 fot af nedre fallet vid Herrtorp och med en sammanlagd lutning af åns och kanalens botten derifrån upp till sjön af 7 fot vinnas en sänkning af kanalens botten på dess höjdpunkt vid utloppet till 15,7 fot under den vid Grafströms undersökningar antagna högsta vattenhöjden i sjön. Med en bredd i botten af 22,5 fot samt med utvidgningar vid 3,4 fots höjd öfver botten genom en 15 fot bred bankett på hvardera sidan, lutning å kanalväggarne af $1-1\frac{1}{2}$ fot och jemn lutning af kanalbotten af sammanlagdt på hela kanalsträckan mellan sjön och ån af 2,5 fot samt derifrån fortsatt kanal i ån med jemn lutning af 4,5 fot till slutpunkten i Herrtorps nedre fall skulle tillräcklig sektionsaria och affall erhållas för att kunna sänka sjön till lägst 12,7 fot under nämnda högvattenyta och 2,4 fot under medeldjupet i sjön samt att nedbringa flödena i regel till 8,7 fot och vid svårare flöden åtminstone till 7,7 fot under förra högvattenytan. För tryggande af samma vattentillgång till driften af de talrika vattenverken i ån nedanför Herrtorp, hvilka allt dittills haft gagn af sjön såsom en naturlig reservoir för reglering af vattentillflödet, skulle enligt de i förslagen närmare utförda beräkningar anläggas en dam för vattnets reglering intill en höjd af 1 fot öfver sjöbottens medeldjup. Med detta före-

tag, som beräknades kosta 340000 kronor, skulle de af sjöns vattenstånd förut besvärade maderna kring sjön till 3875 tunnlands vidd blifva odlingsbara, förut odlad jord till 1000 tunnland befrias från den besvärande vatten, mossar till 2020 tunnland kunna afdikas och blifva tjenliga till skog och gräsväxt samt sjöns botten 5600 tunnland till betydlig del blifva brukbar såsom ängs- och madmarker. Enligt Landtbruksingenjören A. V. Uddmans sommaren 1871 verkställda undersökningar skall såväl sjöns botten som maderna till största delen och en del af mossmarkerna kring sjön funnits vara af en för odling och gräsväxt synnerligen god beskaffenhet, hvarom kunna inhemtas närmare upplysningar uti hans i Juni 1871 derom afgifna utlåtande.

För att söka åstadkomma detta företags genomförande har på de i sjösänkningen intresserade begäran Konungens Befallningshafvande till sammanträde inför sig i Skara den 25 Juli 1871 låtit kalla alla de egare och innehafvare af egotrakter såväl kring Hornborgasjöns stränder, som på längre afstånd från sjön, hvilka kunde lida af sjöns vatten, för deras hörande om det ifrågasatta sänkingsföretaget samt huruvida samma jordinnehafvare ville förena sig till deltagande deri efter sina andelar i den vattensjuka jorden. Då emellertid vid det sammanträdet de flesta närvarande förklarar sig icke vilja i sådan förening ingå, har fråga väckts om företagens genomförande genom ett derför bildadt aktiebolag.

Sedan öfver 200,000 kronor tecknats i aktier i detta bolag samt vid nya sammanträden med strandegarne de tecknande bemyndigat samme kommitterade att under namn af Interimsdirektion fortsätta arbetet för aktiebolagets bildande, har ock — sedan det första förslaget till bolagsordning ej kunnat vinna fastställelse, enär bolaget icke varit egare af någon jord, för hvilken rättighet till genomförande af bolagets ändamål att utföra sänkning af Hornborgasjön lagligen kunde bolaget tillkomma — den å sammanträde med delegare den 19 Februari 1872 antagna nya bolagsordning blifvit af Kongl. Maj:t den 8 Mars samma år fastställd, hvarefter den 25 Maj 1872 på ordinarie bolagsstämma valts direktion och andra funktionärer i enlighet med bolagsordningen samt bolaget trädte i verksamhet — enligt 3 § bolagsordningen för att på grund af det tecknade aktiebeloppet 200,000 kronor omedelbart verkställa alla förberedande årgärder och sedan aktiekapitalet fulltecknats fullfölja sina hufvudsyften, hvilken teckning till fulla aktiekapitalet skett den 20 December 1872.

Detta aktiebolag, kalladt Hornborga Sjösenknings-Aktiebolag, som genom kontrakt den 18 Februari 1872 köpt $\frac{1}{16}$ mantal

Hofgården Hånger, hvars egor gränsade intill Hornborgasjön, och för jord till denna egendom hade båtnad af Hornborgasjöns sänkning, är bildadt med en i aktier om 100 kronor tecknad delaktighetssumma af 350,000 kronor till ändamål att utföra sjöns sänkning och sålunda jemte nämnda hemmansdels vattensjuka egor torrlägga sjöns botten åtminstone till större delen, så att den gjordes fruktbar till åker och äng. Grundadt i hufvudsakligt syfte, att då samverkan i tillräcklig omfattning af de jordegare, som af sjösänkningen vunne båtnad, uti den i gällande författningar anvisade ordning icke kunde påräknas, ernå sammanslutning af nödigt kapital dels genom den begränsade ansvarighet och risk ett aktiebolag medförde och dels genom den deri öppnade möjligheten för delaktighet uti förmånerna af företaget äfven för andra än innehafvare af den utaf sjön lidande jord, har bolaget vid stiftandet tillika haft till syfte att bereda aktieegarne i vederlag för sina uppoffringar vinst genom den dem enligt bolagsordningen tillförsäkrade andel efter antal aktier uti all den egendom, bolaget påräknade erhålla särskildt uti den af sjösänkningen förbättrade och vunna jord icke blott utaf bolagets egen fastighet utan äfven genom det afstående af jord, som enligt föreskrifterna uti författningarne rörande vattenafledningsföretag vore de i företaget icke deltagande strandegare ålagd. Den lagliga ordningen för genomförande af aktiebolagets sänkingsföretag, bestämmande af bolagets rätt att trots de rubbningar för andra, företaget kunde medföra, utföra de derför nödiga anstalter samt reglerande af rättsförhållandena såväl mellan bolaget och dem, hvilkas rätt kunde af företaget beröras, som mellan bolaget och egarne till den af företaget bättrade jord, fanns bestämd uti de då gällande Kongl Förordningarne den 20 Januari 1824, den 14 Juli 1835 och den 30 November 1841, till hvilka för den följande framställningen hänvisas.

Sedan aktiebolaget sålunda bildats, har på ansökan af direktionen och sedan af kronofogdarne i orten efter undersökningar intygats, att något allmänt nyttigt ändamål icke deraf förhindrades, Konungens Befallningshafvande den 25 Juli 1872 till företaget meddelat tillstånd enligt 14 § i Förordningen den 20 Januari 1824.

Till pröfning af frågan om bolagets rätt att för sjösänkingsföretagets utförande efter lösen utrifva eller rubba de vid Fliaån belägna vattenfall och verk, har Kommisionslandtmätaren J. P. Wetterlund, efter vederbörligt förordnande, med behörigen utsedde gode män den 11 Oktober 1872 i parternas närvaro hållit förrättning, dervid det såsom för företaget nödvän-

digt medgifvits bolaget att i enlighet med föreskrifterna uti 1824 års förordning lösa och utrifva vattenverken vid Broke, Ågården och Herrtorp samt borttaga vattenfallet vid Broke och Ågården och det begagnade vattenfallet vid Herrtorp, hvarjemte på särskildt yrkande ett 500 fot nedanför verken vid Herrtorp liggande obegagnadt fall, tillhörigt till hälften Kompanichefsbostället Herrtorp och till hälften hemmanet Lilla Herrtorp blifvit af förrättningsmännen förslagsvis i händelse af dess behof för sjösänkningen till lösen värderadt.

Vid förrättningen har bolaget ernått förening om lösen och afträdande dels med innehafvaren af bostället Herrtorp af ett honom enskildt tillhörigt, i öfre fallet nedanför Herrtorps qvarndamm uppfördt sågverk och benstamp med dammbyggnad jemte andra hans verk, hus och tillhörigheter, samt dels med verkens arrendatorer om dem tillhörande hus och inventarier. Då enighet rörande lösen af Herrtorps qvarn samt verken vid Broke och Ågården med vattenfall och tillhörigheter icke kunnat ernås samt med de derom af förrättningsmännen meddelade bestämmelser, Sjösänkingsbolaget och vattenverksegarne varit missnöjda, har derom uppstått rättegång, hvilken afgjorts af Skånings Häradsrätt den 30 Maj 1873 till fördel för bolaget samt sedermera blifvit bilagdt. I hvad angår verk och fall tillhöriga bostället Herrtorp har mellan fullmäktige för Bolaget samt innehafvarne af bostället Herrtorp jemte Kronoombud vid sammanträde inför Konungens Befallningshafvande den 16 Juni 1873 träffats förlikning, som, af Konungens Befallningshafvande för dess del godkänd och af bolagets direktion den 14 Juli gillad, efter underställelse och vederbörande myndigheters hörande blifvit den 9 December 1873 af Kongl. Maj:t för boställets del faststald. Genom denna förlikning har, mot bestämd löseskilling att före tillträdet erläggas, till bolaget afträdts samtliga till bostället Herrtorp hörande vattenfall, jemväl dess andel uti det nedre fallet, jemte vid öfre fallet belägna, bostället tillhöriga verk, inrättningar och byggnader.

Till Enkefru Mannerfelt, såsom egare jemte sina barn af Ågårdens såg och innehafvare af den till Trästena fideikomiss hörande Broke qvarn med tillhörande andelar i vattenfallet, har enligt protokoll vid direktionens sammanträde den 6 Juni 1873 framstälts erbjudande om utlösande med penningar af verken och fallet, i full öfverensstämmelse med hvad vid förrättningen den 19 Oktober 1872 af förrättningsmännen bestämts. Anbudet har enligt påskrifter å en bland bolagets handlingar befintlig afskrift af nämnda direktions protokoll godkänts af henne, hennes myndiga barn och förmyndare för de omyndiga. Enligt

qvitto å samma handling, har löseskillingen för Ågården utbetalts, och enligt mig meddelade upplysningar har i lösen för fideikommissets fall och verk fideikommisset emottagit aktier i bolaget, för hvilkas belopp fideikommisset genom den af bolagets sjösänkingsföretag vunna förbättringen af fideikommissets jord anses hafva vunnit fullt vederlag.

Ett nedanför Herrtorp beläget qvarnfall å Härlunda bys egor, hvilket vid laga skifte afsatts för 1 mantal Härlunda Skattegården, har Godsegaren P. Jönsson genom köpekontrakt den 1 December 1873 af A. Risberg och den 16 Mars 1874 af flere öfriga delegare i 1 mant. Härlunda Skatteg. tillhandlat sig tillika med den till qvarnfallet hörande jord, hvilka köp sedermera transporterats på Sjösänkingsbolaget.

Sedan Kongl. Maj:t, på sjösänkingsbolagets derom gjorda ansökan, genom resolution den 21 November 1873 lemnat bolaget tillåtelse att, på sätt och i den ordning Kongl. Förordningen den 14 April 1866 om jords afstående för allmänt behof stadgar, exproprierade den jord, som erfordrades såväl för sjelfva kanalen som för upplag af jord på sidorna om densamma, samt efter utaf Kommisionslandtmätaren Wetterlund genom Hjertén år 1875—1877 verkställda mätningar och arealuträkningar öfver denna för sådana ändamål använda jord, har bolaget, genom särskilda köpehandlingar, hvarå lagfart meddelats hösten 1878, förvärfvat sig all den jord, hvilken från säljarnes hemman, bolaget för sådana ändamål tagit i anspråk, för uti köpehandlingarne qvitterade löseskillingar. Vid köpen hafva dessutom stadgats de villkor, att bolaget skulle vara frikalladt från ansvarighet för de intecknade skulder, som möjligen besvärade hemmanen och den exproprierade jorden; att jordegarna utan ersättning skulle få begagna jorden, tills bolaget behöfde densamma, och att i händelse bolaget komme att sälja de inlösta utmälen, det åläge bolaget att hembjuda dem efter samma pris till hemmansägaren. Öfver de egor, som användts till kanalut mål, jord- och stenupplagsplats m. m. från hemman, utjordar och lägenheter inom Härlunda, Stenum och Bjerka socknar såväl som öfver sådana svåråtkomliga egor, som genom den nya kanalen blifvit skilda från de egor, hvartill de förut brukats, finnes en af Wetterlund på grund af omförmälda mätningar under 1875 och 1876 uppgjord och den 30 Juli 1877 dagtecknad arealuträkningsbeskrifning.

Till vinnande af bestämdare kännedom om den jord, för hvilken delaktighet i företaget eller afträdande af den mot förbättringen svarande andel kunde enligt gällande författningar ifrågakomma, samt om de egare, hvilka derför borde angående

deltagande i företaget höras, har bolagets direktion 1873 låtit genom Landtbruksingeniör Uddman verkställa afvägning och uppmätning af den jord, som vore lidande af Hornborgasjöns vattenstånd och kunde beräknas hafva nytta af sjötappningsarbetet och med ledning deraf upprätta förteckning öfver de hemman eller lägenheter samt deras egare, till hvilka denna mark hörde. Och sedan det vid de påbörjade afvägningarne visat sig, att den mark, som låge 2 fot öfver sjöns högsta yta vore i betydlig mån lidande af sjöns vatten, har det genom direktionens beslut den 14 Juli 1873 bestämts, att afvägningen skulle sträcka sig till alla de kring sjön liggande marker till denna höjd, dock att, derest det kunde finnas erforderligt, anspråken på delaktighet i företaget skulle kunna genom nya derom träffade beslut sträckas jemväl till ännu högre belägna marker.

Sedan vederbörligt förordnande erhållits för Kommissionslandtmätaren J. P. Wetterlund till att "handlägga alla de landtmäteriatgärder, som erfordrades för eller i följd af Hornborgasjöns aftappande", synes denne, med biträde, på grund af Uddmans afvägningar och uppmätningar, hafva öfver de sank, af sjöns vatten lidande markerna upprättat eller sammandragit kartor och vidtagit andra förberedande åtgärder för jordförbättringens bestämmande.

För att höras och besluta — förutom i andra sjösänkningen rörande angelägenheter — dels om alla gårdars och lägenheters ställning i fråga om deltagande i sjötappningsföretaget med dess kostnader och dels om utväljande af mätismän till att bestämma grunder för jordförbättringarnes beräkning och de icke deltagandes afstående af jord har Wetterlund med tillkallade "skiftesgodemän" den 10 Oktober 1873 hållit sammanträde å Härlingstorp — till hvilket genom kungörelser kallats egare eller innehafvare af vissa i kungörelserna uppgifna sjön angränsande hemman, såväl som alla andra, på hvilkas egor sjötappningen kunde inverka. Vid detta sammanträde, till hvilket tillstädeskommit dels allmänna ombud för Kongl. Maj:t och Kronan, Westgöta och Skaraborgs regementen och Konsistorium, dels Sjösenkningsbolagets direktion samt dels en del i sammanträdesprotokollet nämnda jord- och strandegare och dervid den förut upprättade förteckningen öfver de af sjöns vattenstånd lidande hemman samt deras egare och innehafvare justerats, hafva de samlade jordinnehafvarne tillfrågats *antingen* de för sina egors förbättring ville med Hornborga Sjösenkningsaktiebolag deltaga i alla kostnader och jordvinster till följd af sjötappningen i fråga *eller* såsom jordegare och innehafvare från säga sig slikt kostnads- jemte vinstdeltagande samt låta mot sig

eller sin jord tillämpas hvad Kongl. Förordningen den 30 Nov. 1841 för sådana fall stadgar och föreskrifver, hvarvid ingen enda af vederbörande enskilda strand- och jordegare eller af dem, som för strand och jord eljest förde talan, ville, i egenkap af jord- eller strandegare deltaga med bolaget uti sjöaf-tappningen med dess kostnader.

Med anledning af underdåniga anmälningar *dels* från Domkapitlet i Skara och *dels* från Konungens Befallningshafvande i Skaraborgs län, att fråga uppstått, huruvida de af sjösänkingsföretaget gynnade boställen och kronan eljest tillhöriga hemman, borde såsom delegare i bolaget ingå samt att vederbörande boställsinnehafvare och arrendatorer hufvudsakligen förklarar sig icke vilja deltaga uti sänkingsföretaget, har Kongl. Maj:t uti skrivelser den 12 Augusti 1875 och den 24 November 1876 förklarar, att med de i skrivelserna nämnda egendomar skulle förhållas enligt nådiga förordningen den 30 November 1841.

Rörande frågan om bestämmande af jordförbättringarne och jordafståenden med hvad dermed stode i sammanhang beslutades vid sammanträdet i Härlingstorp den 10 Oktober 1873:

att bestämmande och utförande utaf dessa angelägenheter i enlighet med Kongl. Förordningen den 30 November 1841 skulle ske af 6 mätismän, valde 3 af Sjösänkingsaktiebolagets direktion och 3 af samtliga vederbörande icke deltagande egare eller innehafvare af jord, jemte en af dessa 6 tillkallad sjunde mätisman;

att tvenne värderingar skulle på bolagets bekostnad af mätismän verkställas den *ena* före sjötappningen och *den andra* efter dess fullbordande, den första i början af Juli påföljande år, samt

att mätismannavalet skulle i vederbörande kyrkor de frånvarande strandegarne kungöras; och utsågos vid sammanträdet sådana mätismän 3 af bolagets direktion och 3 af de närvarande strandegarne.

Till fullgörande af detta uppdrag att bestämma vattenafledningsföretagets inverkan å sjön angränsande egor samt för uppskattning af dessa egors värden före vattenafledningsföretaget hafva de utsedde mätismännen jemte Wetterlund, som af dem kallats till sjunde mätisman, hållit de bestämda förstavärderingarne under 2—13 Juli 1873, "då afledningsföretaget ännu icke varit medelst några till sjöns sänkning verkande arbeten påbörjad".

Med ledning af de efter Landbruksingeniören Uddmans afvägningar och besigtningar genom Wetterlund och Hjertén upprättade kartor hafva mätismännen dervid under egobesigtningar å marken stadgat den af sjön beroende markens värden, som å kartorna an-

tecknats för hvarje egofigur till visst belopp för tunnland, och sedermera upprättat värderingsförteckningar med till visst belopp för tunnlandet angifna värden i penningar.

Efter det vid nytt sammanträde med jordegare och bolagsmän den 7 Juni 1875 bestämts ordning för mätismannaprotokollets tillhandahållande för sakegarne äfvensom om de med värderingen missnöjdes skyldighet att, vid talans förlust, inom 60 dagar från den kungjorda dagen för utlemnandet instämma sin talan till Gudhems Häradsrätt, hafva protokoll och handlingar öfver dessa värderingar den 26 Augusti 1875 till sakegarne utlemnats och dermed den första värderingen afslutats.

Emot valet af mätismän för bestämmande af jordförbättringarne och andra grunder för jords afstående har någon protest hvarken vid valsammanträdet af de närvarande eller eljest vid värderingsförrättningarne eller dessas afslutande blifvit till förrättningsmännen anmäld. Men emot värderingen har klander instämts af Skrelunda byamän först i enlighet med den vid första förrättingens afslutande i öfverensstämmelse med beslutet vid sammanträde den 7 Juni 1875 lemnade hänvisning till fullföljd af talan inom den då föreskrifna tid till Gudhems Häradsrätt, men då målet, såsom icke hörande till den domstolen, der icke upptagits, efter den förelagda tidens slut till Skånings Häradsrätt. I detta mål, deri påstående framstälts, att värderingen måtte undanröjas såsom olaglig på den grund, att de godemän, hvilka med landtmätaren verkställt värderingarne, icke blifvit utsedde i enlighet med 1824 års förordning och förrättningen ej företagits, innan sänkingsarbetet påbörjades, samt såsom oriktig derutinnan, att de byns egor åsatta värden vore för låga, har, sedan Kongl. Göta Hofrätt, med ogillande af Häradsrättens utslag om målets afvisande såsom till Häradsrätten instämt efter den i förrättningsmännens hänvisning föreskrifna tid, visat målet åter till Häradsrätten med föreskrift att utan hinder af tiden för dess instämmande ånyo upptaga och pröfva detsamma, Häradsrätten meddelat hufvudsakligt utslag den 18 Nov. 1879.

Uti detta utslag har Häradsrätten *dels*, enär de klagande vidgått, att de närvarit vid sammanträden för val af mätismän och i valet deltagit, ogillat jordegarnes påståenden mot förrättingens laglighet, samt *dels*, alldenstund hvarken de hörda vittnenas intygande rörande högre värde å vissa delar af de klagandes jord vid sjösänkingsarbetenas början till följd af bristande tydlighet rörande de af vittnena afsedda områden och vittnenas uppenbart allt för höga uppskattning och ej heller till följd af jordens betydliga förändringar efter sänkingsarbetenas början och vattnets afledande derifrån jordens värde vid Härads-

rättens besigtning kunde läggas till grund för bedömandet af värdet vid tiden för mätismännens värdering, underkänt klagandenas yrkande om höjning af de af mätismännen åsatte värden. Genom dom den 18 Juni 1880 har emellertid Hofrätten, dit talan fullföljts, undanröjt Häradsrättens utslag af det skäl, att, ehuru enligt föreskrifterna uti 1824 års förordning, hvars bestämmelser enligt Kongl. Förordningen den 30 November 1841 skulle beträffande sådana vattenafledningar iakttagas, jorden med dess förbättring, således icke blott jorden i dess vattenskadade skick utan äfven dess värde efter företagets fullbordande bort i stadgad ordning uppskattas, hade i förevarande fall uppskattats icke jordens förbättring utan endast jorden sådan den var, då förbättringen före sänkingsarbetets början skedde, samt att följaktligen klander å värderingsförrättningen icke bort komma under bedömande i annan ordning än i sammanhang med pröfning af gjord uppskattning af markens värde *efter* sänkingsarbetet.

De mot mätismännens ogillande af egarnes till Dagsnäs och Stora Bjurum väckta anspråk på vederlag för dessa egendommar genom sjösänkningen frångående fräken- och vassbottnar äfvensom fiske, hafva efter process bilagts genom förlikning enligt direktionsbeslut den 12 Februari 1877 och skrivelser från egaren till Dagsnäs Majoren Arnqvist, på de vilkor, att denne utom sin fulla andel efter aktier i företagets vinst i ersättning för de mistade förmånerna af vass- och fräkenbottnar skulle efter första sjösänkningens utförande få till Dagsnäs egendom tillagda 46 tunnland vassbotten, invid kanten af Dagsnäs mader, deraf 16 tunnland skulle af styrelsens ordförande från dennes egendom Stora Bjurum tillskjutas, samt att egaren till Bjurum jemte öfriga styrelseledamöter afsade sig all sådan ersättning annorlunda än i form af andel i företagets vinst efter hvars och ens aktier i bolaget.

Sjelfva sänkingsarbetena hafva påbörjats i början af Maj 1874 och fortgått till under 1877 under ledning af Ingeniör Hallström, som i December 1873 antagits till arbetschef. Sedan verk och dammar vid Broke, Ågården och Herrtorp utrifvits och afledningskanaler vid sidan af fallen derstädes upptagits, hafva under denna tid utförts en mängd arbeten för rensning, utvidgande och fördjupande af ån Flian till beredande af bättre aflopp i denna å för Hornborgasjöns vatten. De hufvudsakligaste af dessa arbeten hafva utgjorts af synnerligen betydande bergsprängningar och gräfningar till borttagande af fallet vid Broke och upptagande der af en kanal med stort djup och bredd, tjenlig till bortförande af stora vattenmängder, jemte byggnad

af en ny för vattnets framsläppande mindre hinderlig bro öfver ån vid Broke, upptagande af kanal och större sprängningar i fallet vid Herrtorp, sprängningar och schaktningar till kanalisering af ån mellan Herrtorp och Broke samt mellan Broke och Forssen, sprängningar och gräfningar vid Forssen samt mindre rensningar och utvidgningar af ån mellan Forssen och Hornborgasjön äfvensom en del muddringar vid åns utlopp ur sjön. Af dessa arbeten hafva de först företagna särskildt sprängningen och kanaliseringen vid Broke och uppåt ån till Selagården samt flera af de nedanför Broke utförda verkstälts efter en större plan och med beräkning på ett större sänkingsföretag än det af Grafström föreslagna, men sedan för de arbetena större delen af det för hela företaget beräknade kostnadsbelopp åtgått hafva efter flera olika förslag om inskränkning af arbetet till mindre dimensioner, *dels* — enligt ett af arbetschefen hösten 1874 afgifvet förslag — återstående kanalisering mellan Broke och Forssen utförts i mindre storlek och ån der erhållit mindre bredd och djup än af Grafström föreslagits och *dels* Grafströms plan om anläggning af en ny kanal öfver maderna mellan sjön och Forssen frånträds och i dess ställe gjorts försök att genom nya rensnings- och sprängningsarbeten samt rätningar af åfåran i åns gamla ränna bereda bättre aflopp för vattnet ur sjön. Dessa sista arbeten för rätande, upprensning och utvidgning af gamla årännan mellan åns utlopp och Forssen voro dock af mindre omfattning och jembörelsevis obetydliga, så att längden af ån häremellan derigenom blott obetydligt förkortades samt åns djup och bredd föga utvidgades. Afloppet har der icke erhållit det djup, den bredd och lutning, att i ån der kunnat bortrinna så stora vattenmängder som uti Grafströms plan beräknats. Ån mindre hafva här liksom ej heller uti den kanaliserade årännan närmast nedom Forssen ofvanför Selagården vattnet kunnat vinna aflopp i den mängd, som genom den större kanaliseringen der nedanför förbi Broke intill nedre fallet vid Herrtorp samt genom den utvidgade åmynningen skulle kunnat afföras. Till följd af inskränningen eller förändringen uti omfattningen eller planen för arbetena å nu omförmälda delar af afloppet hafva de anmärkta större och kostsammare arbetena, som i företagets början företogos, därför icke kunnat erhålla sådan betydelse som af dem förväntats, och ej det resultat, som de med motsvarigt aflopp ofvanför dem skulle kunna medföra, visat sig. En gifven följd häraf är att heller icke den beräknade och förväntade sänkningen af sjöns vattenstånd kunnat af dessa arbeten vinnas. Dock följer deraf icke, att den möjligheten är utesluten att denna sänkning skulle kunnat ernås eller framdeles skall kunna vinnas genom utförande af sådana arbe-

ten, att äfven ofvanför den utförda större kanaliseringen tillräckligt aflopp kan erhållas till att samtidigt afleda lika stora vattenmassor, som uti kanalen vid Broke kan framsläppas.

Från utförande af dessa ytterligare nödiga arbeten har bolaget hittills varit hindradt af brist på tillgångar. Till kanaliseringen vid Broke jemte de öfriga större arbetena i företagens början har större delen af bolagets aktiekapital, 350000 kronor, hvilket beräknats skola räcka till hela företagens genomförande enligt Grafströms plan, åtgått. Enligt den af direktionen vid bolagsstämma den 19 Februari 1876 för bolagsmännen framlagda redogörelse har bolagets ställning då varit sådan, att sammanlagda beloppet af dess fordringar såväl för utestående aktietillskott som för öfrigt understigit dess skulder med 14000 kr., och att bolaget till täckande af denna brist och bekostande af de vidare arbetena icke hade andra tillgångar än dess materiel, värd 60000 kronor, hvilken dock såsom behöflig för arbetenas utförande icke af direktionen beräknats bland tillgångarne till skuldernas gäldande eller fortsatta arbetens bekostande. För dessa behof har i enlighet med nämnda bolagsstämmas beslut anskaffats penningar genom lån mot borgen af några af direktionsledamöterna och andra, hvilka enligt bolagsstämmans beslut för sina ngångna förbindelser skulle erhålla säkerhet i all bolagets egendom. Med de sålunda erhållna penningar hafva arbetena fortsatt utan att dock dermed kunnat åstadkommas annat än de otillräckliga arbeten i ån ofvan Forssen. Under 1877 har direktion till bolagsstämman måst anmäla, att dessa upplånade penningar vore slut och andra beräknliga medel för arbetets fortsättande saknades. Väl hafva derefter flere förslag till sänkingsarbetets fortsättande och anskaffande af medel därför varit föremål för öfvervägande. Å bolagsstämma den 31 Juli och 30 Augusti 1877 hafva framlagts tvenne alternativa förslag utaf Kaptenen Djurson för sjöns sänkning *det ena* till 8 fots djup och *det andra* till 6 fot, båda med ny kanal ofvan Forssen till sjön, samt fullföljande af bergsprängningen och gräfningarne mellan Forssen och Herrtorps nedre fall, *det första* för 800000 och *det senare* 484000 kronor; och har bolagsstämman för deras genomförande beslutat söka statslån, hvarom ock gjorts framställningar. Men dessa försök hafva ej vunnit framgång. Då medel ej heller kunnat på annat sätt beredas, hafva bolagets vattenafledningsarbeten måst inställas utan att kunna åter upptagas. Endast ett mindre årensningensarbete med tillskott om några tusen kronor af några större aktieegare har sedan 1877 utförts.

Till följd af de verkställda sänkingsarbetenas ofullstän-

dighet torde några säkra slutsatser icke kunna från erfarenheterna vid detta företag härledas rörande de resultat, som hela kanaliseringens utförande, vare sig enligt Grafströms förslag genom ny kanal eller genom kanalisering af ån ofvan Forssen skulle medfört, och sålunda heller icke med visshet kunna afgöras, om det varit möjligt att ernå den förväntade sjösänkningen genom företagets fullföljd, liksom ej heller deraf kan bestämmas den kostnad därför skulle kräfts. Dock hafva dessa erfarenheter tydligt gifvit vid handen, att företagets utförande ens i den omfattning Grafström afsett icke varit möjligt för den af Grafström beräknade kostnad eller till och med för de summor uppgående till omkring 500000 kronor, som på arbetena verkligen nedlagts, utan att därför skulle åtgått vida högre belopp, såsom ock framgår af Kaptenen Djursons beräkning af kostnaderna för fullföljande af arbetena enligt hans förslag.

Äfven om de ledande icke låtit utföra de första arbetena efter en större plan än Grafströms och icke på dem nedlagt större kostnader än sådana arbeten erfordrat, skulle alltså icke väsentligen större resultat kunnat vinnas af företaget. Denna afvikelse från den för företaget godkända plan kan alltså icke räknas såsom en väsentlig orsak till förväntningarnes gäckande, ehuru väl den medfört uppoffring af medel, som eljest skulle kunnat användas till något större och möjligen i någon mindre mån verksammare arbeten för sjöns aflopp derofvanför. Enligt mig meddelade upplysningar af en qvarlevvande utaf företagets mest intresserade och uppoffrande män har skälet till den storartade utöfver Grafströms förslag utvidgade sprängningen och kanaliseringen vid Broke och upp till Selagården, varit det, att styrelsen, som efter förslag af Grafström af praktiska orsaker låtit arbetena börja uti kanaliseringens nedre del och på hvarje påbörjad sträcka fullständigt utföra der afsedt arbete innan arbetena ofvanför vidtogos, funnit sig böra, då arbetena uti den der synnerligen svåra terrängen en gång påbörjades, på en gång utföra ett fullständigt arbete till undanrödjande af alla hinder och genomförande af så omfattande arbeten, att hela sjöns botten kunde till odling torrläggas, hvadan styrelsen dervid handlat uti framsynt omtanka jemväl för större torrlägningsföretag, hvilkas genomförande styrelsen ansett vara af sådant intresse för strandegarne vid sjön, att förslag derom redan under arbetena för det då pågående företaget eller i hvarje fall inom en ej alltför aflägsen framtid påräknats skola vinna allmännare anslutning. Till afvikelse från förslaget om företagets fullföljande uppåt från Forssen genom nytt utlopp för sjön i kanal söder om ån har styrelsen funnit bjudande skäl föreligga derutinnan, att så-

väl arbetet för kanalens framdragande der till följd af terrängens på djupet svåra beskaffenhet — s. k. otäta berg samt sand och rullstensbotten — som exproprierande af en så stor jordareal af värdefull beskaffenhet, som kanalen med upplagsplatser för jord m. m. skulle upptaga, efter styrelsens kännedom kommit att medföra allt för mycket förhöjda kostnader utöfver de af Grafström beräknade. Då derjemte vid den tid detta skulle företagas redan börjat befaras omöjligheten att anskaffa medel för fullständigt genomförande af Grafströms storartade förslag, hade direktionen icke funnit sig försvarad med att icke begagna den redan öppna leden för vattenafloppet, hvars utvidgande alltid med ringa kostnader skulle medföra några resultat — hvilken väg till beredande af aflopp jemväl Grafström vid senare vunnit öfvertygelse förordat icke blott för då föreliggande fall utan äfven för framtida försök.

Då afstående från delaktighet uti det af Hornborga Sjö-sänkningsaktiebolag igångsatta företag skett såväl af alla enskilda jordegare som af kronan, allmänna inrättningar samt innehafvarne af boställen och andra allmänna hemman har hela tyngden af företagets genomförande lagts på bemälda sänkningsaktiebolag, som alltså enligt lag skulle ensamt njuta båtnaden af företaget. Det öfvervägande antalet aktier och ojemförligt största andelen uti bolaget, dess kostnader och förmåner har kommit på egarna af de stora possessionerna vid sjön, Stora Bjurum, Dagsnäs, Härlingstorp, Trästena fideikommiss och Östtomten. Egarne till dessa possessioner hafva lemnat icke blott den allra största delen af aktiekapitalet utan ock iklädt sig stora ansvarsförbindelser och för öfrigt gjort stora uppoffringar af medel och tid för bolagets företag. Några egare till medelstora egendomar vid sjön hafva ock hvardera med några aktier samt enstaka mindre hemmansegare med hvar sin aktie och mot aktieantalet svarande tillskott bidragit till företaget hvarjemte några icke strandegare i bolaget deltagit med aktier till mindre antal och mindre belopp.

Till fullföljande af företaget och täckande af bolagets skulder har bolaget icke — än mindre till beredande af den i utsigt ställda vinst för aktieegarne — kunnat göra sig till godo någon sådan båtnad af företaget, som vid bolagets bildande påräknats genom den bolaget för utförande af sänkningen enligt lag tillkommande rätt till så stor del af den utaf sänkningen vunna eller förbättrade jord, som motsvarade jordens förbättring. Orsaken härtill är dock icke att söka deri att sådan vinst eller förbättring af jord alldeles icke skulle hafva förekommit, utan deri att de för bestämmande och utbrytning af sådan

jord nödiga förbättringar icke blifvit vederbörligen och slutligen utförda. Af sådana förrättningar hafva visserligen hållits värderingar af den af sjösänkningen beroende jorden i dess skick före arbetenas början men deremot icke några som helst värderingar af jorden efter sänkingsarbetena eller några på dessa båda olika slag af förrättningar grundade utbrytningar af bolagets andelar; och beträffande de redan hållna förrättningarne för värdering af jorden före företagen är i fråga om den för dem iakttagna ordning anmärkningsvärdt bland annat *att kallelse* till de sammanträden, då bestämmande om delaktighet i företaget, tillsättande af mätismän och förening om grunderna för dessa förrättningar skett icke såsom 6 § i 1824 års nämnda förordning och 1841 års förordning för vattenafledningsföretag föreskrifva delgifvits särskildt till de innehafvare af jord, för hvilka delaktighet kunde ifrågakomma, och att oaktadt icke heller alla sådana jordinnehafvare vid sammanträdena närvarit förrättningen ej uppskjutits och de frånvarande lemnats tillfälle att vid nya sammanträden utföra sin talan;

att sammanträden icke heller i öfrigt hållits uti den i samma förordningar bestämda ordning utan i stället blifvit såsom skiftessammanträden hållna af landtmätare med tvenne af denne tillkallade godemän;

att de mätismän, hvilka jemte den af Konungens Befallningshafvande till förrättningsman utsedde landtmätare verkställt dessa jordvärderingar, icke blifvit utsedde på sätt 7 § i 1824 års förordning föreskrifver samt

att hänvisning till fullföljd af talan mot förrättningarne meddelats såsom mot landtmäteriförrättningar enligt skiftesstadgan och icke i enlighet med 8 § i 1824 års förordning. Till följd häraf har inom bolaget rådt tvekan om dessa första förrättningars giltighet såsom grund för laglig bestämning af de bolaget tillkommande jordandelar och rätt till sådana andelars utbrytning, hvilken tvekan i förening dermed att frågan om arbetets fullföljd varit obestämd torde föranledt dröjsmål med verkställandet af de med stora kostnader förenade eftervärderingsförrättningarne. När derefter i tvisterna om förvärderingarnes laglighet bolaget erhöll Hofrättens dom med ett, såsom det synes, för bolaget oväntadt besked om de tvisternas lagliga bedömande först efter det uppskattningar af jordens värde i dess skick efter företagets utförande och derpå grundade bestämningar af jordförbättringen skett hade redan mera än tre år efter arbetenas afslutande förflutit och jorden antagligen till stor del undergått förändringar uti det värde den hade vid före-

tagets afslutande samt farhågor yppats för möjligheten att kunna lagligen förmå tredskande jordegare till jordafstående. Detta torde vara förklaringsgrunden till att frågan om förnyade och fortsatta värderingar fått hvila. Till dessa ogynsamma förhållanden torde till väsentlig del otydligheten uti förordningarnes bestämmelser rörande ordningen för bestämmande af jordvärderingarne och jordafståenden vid företag af den beskaffenhet som ifrågavarande och en äfven bland lagkunniga den tiden rådande ovisshet om författningarnes tolkning i denna fråga varit orsak.

Frukterna af de genom bolagets arbeten vunna jordförbättringar hafva hittills allt fortfarande fått tillgodonjutas af egarne till den förbättrade jorden oberoende af deras deltagande i företaget. Såsom egare till största delen af jorden hafva sålunda de större aktieegarne i företaget genom förhöjning i afkastningen och gagnet af sina egendomar af den skedda sjösänkningen njutit så stor fördel, att de trots sina betydande uppoffringar för företaget och odlingsarbeten kunnat bibehålla sina egendomar och sin ställning orubbade. För de, som till företaget bidragit med aktiebelopp och andra tillskott af mindre betydelse eller alldeles undandragit sig sådant deltagande uti företaget, deribland en stor mängd mindre jordegare, har företaget genom torrläggning eller förbättring af jord till deras egendomar utan motsvarig kostnad medfört så afsevärd vinst, att det kan anses såsom väsentlig bidragande orsak till den välmåga, som råder hos en stor del af de mindre jordegarne kring sjön.

Sedan de under åren närmast efter arbetets nedläggande gjorda försök att åter få arbetet i gång och dertill bereda nya tillgångar — deribland beslut å bolagsstämma den 31 Augusti 1881 om rensning och utvidgande af åns öfre lopp till ett djup af $1\frac{1}{2}$ fot under dåvarande botten och med 10 fots bredd — visat sig icke kunna bringas till utförande, och bolagets sänkingsarbeten därför afstannat, har bolaget derefter så småningom till beredande af medel till qvarvarande skulder gång efter annan sett sig nödsakadt realisera af sina återstående tillgångar. Materielen har sålunda i flere poster försålts sist enligt bolagsstämmornas den 31 Juli och 22 December 1891 med förbehåll af pantinnehafvarnes skriftliga medgifvande träffade beslut. I enlighet med förbehållet uti köpekontraktet med Jönsson har direktionen den 2 Novemher 1881 träffat beslut om återlemnande af hemmanet Hofgården och till beredande af någon nytta af bolagets obegagnade vattenfall vid Herrtorp har vid bolagsstämma den 31 Augusti 1881 upplåtelse skett af bolagets från bostället

Herrtorp förvärfvade andel i detta fall till Herrar Majoren J. M. Arnqvist, Godsegarne P. Jönsson, Erik Mannerfelt och Alex Rehn med rätt till fallets begagnande tillika med den af dem från egaren till egendomen Lilla Herrtorp köpta till den egendomen hörande andelen af fallet. Härvid har bolaget tillförsäkrats bland andra vilkor, för hvilkas uppfyllande nyttjanderättshafvarne skulle vara en för alla och alla för en ansvariga, att bolaget skulle af behållna årliga afkastningen erhålla halfva öfverskottet, sedan qvarnanläggarna tillgodonjutit sex procent å anläggningskostnaden, samt att bolaget skulle ega när som helst tillösa sig qvarnen för anläggningskostnaden och anläggarna vara skyldiga att, derest fallet vid Lilla Herrtorp enligt sakkunnig persons efter undersökning meddelade utlåtande skulle befinnas behöfva utrifvas för Hornborgasjöns fullständiga sänkning, låta utrifva qvarndammen och göra vattenfallet rent och fritt såsom före qvarnanläggningen utan annan ersättning än de af anläggarna för köp af Lilla Herrtorps andel utgifna ett tusen kronor. Och skulle för begagnande af denna rätt till qvarnens utrifning liksom för medgifvande till öfverlåtelse af den upplåtna nyttjanderätten till vattenfallet på andra personer å bolagets sida erfordras beslut å bolagsstämma per capita, samt nya rättsinnehafvare kunna vinna sådan nyttjanderätt endast på enahanda vilkor, som bestämmes i upplåtelseaftalet.

Ehuru sålunda bolaget sedan 1877 icke kunnat föra sitt företag framåt mot dess mål har bolaget dock alltjemt bestått, funktionärer behörigen utsetts, bolagsstämmor och direktions-sammanträden hållits och vaksamheten varit riktad såväl på det redan utförda arbetets vidmakthållande som på möjligheten af dess fullbordande med nyvagnadt intresse.

Beträffande bolagets rättsliga ställning så finner jag icke något laga hinder för bolagets fortbestånd formelt, vare sig eganderätt för bolaget bibehålles eller ej till den fastighet, på grund af hvars egande bolaget kunnat påyrka att utan hinder af andra rättsegare få sänka sjön och vidtaga dertill tjenliga åtgärder. Men försåvidt bolaget skall kunna enligt äldre eller nyare lag om vattenaflednings- och dikningsföretag fordra att få vidtaga några som helst vidare åtgärder, vare sig inverkan på sjöns vattenstånd eller hvaraf andras egor eller intressen eljest beröras, eller för sådana åtgärder påyrka delaktighet eller

afstående af den genom företagen beredda vinst, torde hemmanets bibehållande för bolaget vara nödvändigt.

Önskar bolaget fullfölja sjösänkningen och därför vidtaga några åtgärder, som kunna medföra ytterligare sänkning af sjöns vattenstånd än den genom de föregående arbetena åstadkomna eller innebära intrång på annans rätt, sådan denna hittills lagligen utöfvats, torde dervid vid påföljd att åtgärderna eljest anses olagliga och genom vederbörande myndigheter inställas, böra iakttagas sådan ordning, som den nu gällande lag om dikning och annan afledning af vatten den 20 Juni 1879 föreskrifver. För sådan fortsättning af bolagets sänkingsföretag torde ock erfordras, såväl att med bolaget förena sig andra egare af jord, så att de sammanlagdt ega minst halfva arealen af den jord, som skall vinnas eller förbättras af företaget, som att de i gällande författningar för öfrigt stadgade vilkor för sjösänkingsföretag uppfyllas, liksom ock beträffande det företaget torde böra följas de grunder för deltagande och jordafståenden med mera, som i samma författningar bestämmas.

Hvad angår möjligheten att uti den af 1824 och 1841 års förordningar samt bolagets fastställda reglemente föreskrifna ordning frånvinna de i bolagets föregående företag icke deltagande den mot deras jords förbättring af det företaget svarande andel i samma jord, så torde, huru billigt det än vore, att de som af bolagets uppoffringar skördat gagnet jemväl på sådant sätt till bolaget afstode sin båtnad af företaget, det likväl numera icke vara möjligt för bolaget att genom rättegång tilltvinga sig sin lagliga rätt i dessa hänseenden. Då till den förrättning den 10 Oktober 1873, der de mätismän utsetts, hvilka verkställt den första uppskattningen af jorden i dess skick före företagets början icke iakttagits, hvad föreskrifves i 1824 års förordning, som jemlikt 1841 års förordning skall på ifrågavarande företag tillämpas, derutinnan att jordegarne och innehafvarne icke genom särskilda kallelser kallats samt mätismännen heller icke valts i enlighet med 7 § förstnämnda förordning, 2 af jordegarne, 2 af sänkingsbolaget och 2 af Konungens Befallningshafvande, kan detta val och denna förrättning åtminstone icke mot de från sammanträdet frånvarande ega verkan såsom giltig värdering af jorden före företagets. Och då några nya värderingar å den i lag föreskrifna ordning icke hållits inom sådan tid efter arbetets utförande, att jordens värde kan noggrant bestämmas i dess skick efter arbetena oberoende af alla förändringar samma jords värde genom särskild afdikning, odlingar eller andra af sänk-

ningen icke beroende förhållanden undergått kan numera någon sådan laglig eller tillförlitlig bestämning af jordförbättringens värde icke erhållas, att den kan läggas till grund för bestämmande af den jord det kan åligga de icke deltagande att afstå.

Hvad angår bolagets ställning till nya sänkningsföretag, torde sådan uppfattning, att bolaget skulle ega något privilegium att med andras uteslutande eller framför andra sänka Hornborgasjön icke vara riktig, utan torde i enlighet med gällande lag om vattenafledningar nya intressenter af sjöns sänkning kunna sådan påfordra och i laglig ordning utföra. För sådant ändamål ega de leda vatten till af bolaget upptagna aflopp utan annan skyldighet till ersättning än för det ökade underhåll, som derigenom kan för bolaget uppkomma, eller för den skada, som deraf kan ske på bolagets inrättningar, allt detta under förutsättning att bolaget vill fortbestå och vidmakthålla sina arbeten. Önskas för sådant företag att utvidga och fördjupa eller annorledes förändra nuvarande aflopp för sjöns vatten eller upptaga nya, skall detta anses såsom nya företag, med hvilkas genomförande och bekostande skall enligt nu gällande lag förhållas. Under alla omständigheter torde det nya företagens utförare hafva bestämd skyldighet att, om det nuvarande bolaget tillhörig egendom skulle för det nya företagens genomförande tagas i anspråk eller deraf rubbas eller lida intrång, tillösa sig denna egendom eller för rubbning och intrång lemna ersättning enligt nu gällande lag om vattenafledningar — således jemväl för bolagets vattenfall och verket vid Herrtorp, bolagets inköpta utmål af jord vid sidan af ån i dess nuvarande aflopp liksom för andra förmåner, bolaget kan hafva vid ån, af beskaffenhet att kunna till något värde skattas och som genom det nya företaget skulle bortgå, allt enligt grunderna för nu gällande lag om vattenafledning.

För den jord, som tagits i anspråk till rätande eller utvidgning af ån och som således bildar åns nya flodbädd, torde icke liksom ej heller för de utrifna vattenverken och borttagna vattenfallen, intressenterna uti nya sänkningsföretag lagligen vara skyldiga gifva Hornborga Sjösenkningsaktiebolag någon ersättning. Och kan sådan ersättningskyldighet till bolaget ej heller åligga desse intressenter för de dyrbara arbeten eller andra kostnader, bolaget för sitt företag utgifvit. Ehuru skäl till sådan ersättningspligt skulle kunna sökas deri, att för de nya företagen mycket af dessa arbeten blifver till gagn samt stora arbeten och kostnader, som för de företagen eljest skulle varda erforderliga, besparas, är dock dylik förpligtelse enligt min mening icke öfverensstämmande med lag, utan torde enligt såväl nu som förut

gällande rättsgrundsatser kostnaderna böra bäras af dem, som utfört företaget utan annan rätt till ersättning af andra än deltagarne än att fordra afstående af den genom företaget bevisligen vunna jordförbättring. Hvad på sådant sätt icke blifvit dem godtgjort kunna de icke uttaga af intressenterna i kommande företag såsom ett dess åliggande för att få utföra vidare sänkingsarbeten. Ett rättvist bestämmande af de kostnader eller det värde, som för annat fall skulle af det nya företaget för föregående sänkingsarbeten godtgöras, liksom fördelningen af dessa kostnader till utgörande mellan de särskilda af företagen gynnade jordegare torde dessutom möta oöfvervinnerliga praktiska svårigheter.

Ehuru bolaget sålunda icke på grund af någon privilegierad rätt till sänkning af sjön eller att blifva vid redan utförda företag orubbadt kan hindra andra från nya sänkingsföretag, har bolaget dock faktisk möjlighet att gå sådana företag i förväg genom att enligt gällande lag såsom egare till Hofgårdens med förening af andra egare till mera än hälften af den jord, som af sjöns vatten lider, sjelf sätta sådana nya eller fortsatta företag i gång, dervid bolaget dock endast kan för detta nya företag icke för det förra fordra delaktighet eller afstående af jord och det endast efter jordens förbättring genom det nya företaget utöfver det skick, i hvilket den nu eller vid det nya företags början finnes; och faktiskt torde delegarne uti det gamla bolaget såsom egare till vida mera än hälften af den jord som af nytt företag kan hämta nytta, äfven kunna genom att ställa sig afvisande till nya sjösänkingsföretag och vägra förena sig om sådana kunna förhindra sådana företags påbörjande.

Beträffande slutligen bolagets upplåtande af fallet vid Herrtorp för kvarndrift, så är jag af motsatt åsigt mot en annan jurist, som derom synes hafva yttrat sig. Då detta fall icke vid Wetterlunds förrättning eller genom domstols gällande utslag blifvit dess förutvarande egare för ovilkorlig utrifning utdömdt utan endast värde då åsattes det utan åläggande af skyldighet att det afträda samt det förvärfvats till bostället Herrtorps andel genom en under stadgandena om vattenverks utrifvande för jords odling i hvad det vattenfallet angår icke hänförlig öfverenskomelse och till öfriga delen genom köpeaftal så och då detta fall blifvit uti Major Grafströms för sänkningens utförande antagna plan beräknadt till fortsatt användning för drift af vattenverk, torde det i 1824 års förordning stadgade förbud för anläggning af nya i stället för de på grund af förordningens bestämmelser utrifna verk icke vara tillämplig. Och då uti det om fallets upp-

låtande för qvarndrift afslutade kontrakt rätt för bolaget blifvit förbehållen att, när som helst det önskar fortsätta sänkingsarbetena och därför behöfver taga fallet i anspråk återbekomma detsamma, hvadan upplåtelsen icke utgör hinder för fullföljande af bolagets hufvudändamål, samt lagligt hinder ej möter för de sänkingsföretagande att för beredande af inkomst tillgodogöra sig de vattenverk, de för företaget behöfva uppoffra, torde upplåtelsen icke kunna anses såsom stridande mot bolagsordningen vara underkastad återgång eller medföra ersättnings skyldighet af de i beslutet om densamma deltagande styrelseledamöter eller bolagsmän.

Jönköping Maj 1896.

A. Wilh. Lemchen.

